

ІДЕОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Кардинальна зміна правової політики держави зумовлена реальною загрозою державному суверенітету, незалежності та національній безпеці з метою створення умов для органів публічної влади здійснювати заходи і виконувати повноваження, необхідні для захисту населення та інтересів держави. Юридичною основою для зміни законодавства за вищезазначених підстав є правовий режим воєнного стану.

Сучасний період важких трансформаційних перетворень, який нині переживає Україна, потребує нових підходів у вирішенні соціальних, економічних, політичних, ідеологічних, оборонних, безпекових та інших питань. Введення правового режиму воєнного стану стало кульмінаційним моментом у визначенні основних напрямів розвитку вітчизняного законодавства, його кардинальної зміни та суттєвого вдосконалення з максимальним урахуванням умов суспільного життя, що склалися в умовах російської агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою для аналізу питання про розвиток національного законодавства в умовах російського вторгнення були дослідження В. Бабкіна, А. Луцького, М. Михальченка, О. Костенка, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, Л. Шестопаолової та ін.

Метою статті є аналіз основних напрямів розвитку національного законодавства в умовах російського вторгнення в Україну та його подальше вдосконалення шляхом визнання терміна «рашизм» на національному рівні та заборони рашизму як різновиду тоталітарної ідеології.

Основні результати дослідження. Сьогодні Україна є яскравим прикладом збігу несприятливих обставин для реалізації «проєкту» національної держави [1, с. 83], обстоювання власного суверенітету, незалежності та права на самовизначення. Агресія РФ проти України мобілізувала не лише українське суспільство на боротьбу з ворогом, а й міжнародну спільноту на забезпечення потреб обороноздатності України та ліквідацію наслідків російського вторгнення. Реальна загроза існуванню української державності стала результатом усвідомлення потреби формування соціальної та політичної єдності. Політичну згуртованість і спільне розуміння мети демонструють вищі органи державної влади, виконуючи покладені на них повноваження для забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян й оборони держави.

Президент України, виступаючи у Верховній Раді 3 травня 2022 року, наголосив: «...Сьогодні Парламент має зосередитися лише на важливих для країни законах, які є пріоритетними для держави під час війни. ...Закони мають бути вчасними, як ленд-ліз, влучними, як наша «Стугна» і «Байрактар», і приносити користь, як «Нептун». І славу приносити як наше військо, і бути такими, що увійдуть в історію, як народ України» [2].

З 24 лютого 2022 по 21 квітня 2022 рік Верховна Рада України прийняла 77 законів, спрямованих на регулювання життєдіяльності держави, забезпечення обороноздатності та супротиву українського народу. Трансформація законодавства охопила найважливіші сфери суспільного життя – оборонну, економічну, політичну, соціальну, ідеологічну тощо. Належну вагу було приділено удосконаленню законодавства в частині притягнення до юридичної відповідальності колаборантів, диверсантів, мародерів тощо.

Поряд з тим аналіз причин і передумов російського вторгнення дає підстави стверджувати про вагому ідеологічну складову у цій війні, що свого часу підготувало живильний ґрунт для просуван-

ня впливу РФ на весь колишній пострадянський простір та популяризацію ідей рашистської ідеології. За таких умов парламент зосередився на розробці та ухваленні законопроектів, спрямованих на зміну ідеологічно-світоглядних орієнтирів у вітчизняному державотворенні та правотворенні.

Важливим кроком у цьому напрямі було прийняття у квітні 2015 року законів про декомунізацію спрямованих на усунення наслідків впливу комуністичної ідеології в усіх сферах суспільного життя («Про правовий статус та вшанування пам'яті учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки»). В. Бабка таку модель декомунізації трактує як вибір європейського шляху розвитку, засудження й заборону пропаганди комуністичної спадщини [3, с. 173]. Як відомо, питання про конституційність Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» [4] було предметом розгляду Конституційного Суду України. Автори клопотання стверджували, що даний Закон «не відповідає ст. 8 Основного Закону України, оскільки порушує конституційний принцип правової визначеності» [5]. Але Конституційний Суд України, застосувавши історико-політичний, системний, логічний та телеологічний способи тлумачення норм права, аргументував, що «з огляду на історію становлення української незалежної держави, історичний контекст та загрози, що постали перед нею у зв'язку з тимчасовою окупацією частини її території, Україна має право обстоювати конституційні принципи, у тому числі й шляхом заборони пропаганди тоталітарних режимів та використання їхньої символіки» [5]. Відтак Закон визнано конституційним. Процес руйнування пам'яток тоталітарному минулому прискорився, а радянська топоніміка втратила свої позиції [6, с. 400].

Агресивна політика РФ, повномасштабне вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року зумовили зміну світоглядних орієнтирів українського суспільства, що відобразилось на законодавчій діяльності парламенту. Адже зрозуміло, що лише українознавче пізнання та самопізнання своєї ідентичності створить умови для розбудови самостійної держави та формування політичної нації [6, с. 157]. Відтак Верховна Рада 21 квітня 2022 року ухвалила Закон «Про дерадянізацію законодавства України». У пояснювальній записці до законопроекту було визначено, що метою його прийняття є «відрадянщення актів законодавства України, як шляхом внесення відповідних змін до існуючих законів, так і визнанням такими, що не застосовуються на території України деяких нормативно-правових актів (або їх положень) органів державної влади і управління Союзу РСР і Української РСР (Української СРР)» [7].

Зазначимо, що термін «дерадянізація», який вжито у назві цього Закону, не визначений у чинному вітчизняному законодавстві, а його використання у назві Закону не дає правильного уявлення про наміри законодавця та його зміст. Аналіз змісту Закону свідчить, що йдеться про систематизацію вітчизняного законодавства, приведення його у відповідність до європейських стандартів та необхідність проведення кодифікації з урахуванням сучасних реалій, оскільки прийняті ще за радянських часів кодекси застаріли і не здатні забезпечити належне правове регулювання. Реалізація даного Закону передбачає розробку та ухвалення Житлового кодексу України, Трудового кодексу України та Адміністративного деліктного кодексу України. Н. Пархоменко наголошувала на нагальній потребі модернізації національного законодавства у зв'язку з інтенсивним розвитком суспільних відносин та об'єктивною потребою у забезпеченні реального правового регулювання [8, с. 28–29]. Тому скасовувати дію нормативно-правових актів радянського періоду потрібно було значно раніше, адже минуло 30 років з дня проголошення незалежності України. Ухвалення у період дії воєнного стану в Україні Закону «Про дерадянізацію законодавства України» є швидше задоволенням попиту громадянського суспільства на необхідність остаточного розриву з радянським минулим.

Водночас, як зазначає А. Луцький, правове регулювання є неефективним без ідеологічного спрямування. Завдяки правовій ідеології у громадян формується цілісне сприйняття правової дійсності [9, с. 26–27], а відтак і цілей розвитку національного законодавства.

В умовах російської агресії, коли значна частина російського суспільства налаштована на тотальне знищення носіїв української ідентичності, перед українським парламентом стоїть завдання

протистояти новій – рашистській ідеології. Як зазначає О. Костенко, рашизм – це ідеологія, що базується на ілюзіях і обґрунтовує припустимість будь-якого свавілля заради хибно трактованих інтересів російського суспільства [10]. Наразі Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики закликає громадянське суспільство до популяризації та визнання терміна «рашизм» на національному та міжнародному рівнях. Рашизм має зазнати заборони на законодавчому рівні як нацизм і комунізм.

Як зазначає Л. Шестопалова, новотвір «рашизм» має ввійти в юридичний обіг, оскільки позначає політико-правову дійсність, викликану буремним часом, що потребує теоретико-правового обґрунтування [11, с. 38].

2 травня 2022 року у Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону «Про внесення змін до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» щодо засудження та заборони рашизму в Україні» (№ 7338), метою якого є засудження «рашизму» як ключового концепту російської національної ідеї, яка є ідеологічним виправданням російського шовінізму, імперіалізму і військової агресії проти країн-сусідів.

У пояснювальній записці до законопроекту термін «рашизм» визначено як форму «націонал-соціалізму (нацизму) та різновиду тоталітарної, фашистської ідеології, симбіозу основних засад фашизму і нацизму, симбіоз основних засад фашизму і сталінізму. Він є обґрунтуванням варварської геополітики РФ, спрямованої на окупацію та анексію територій інших держав, яка позначається штампом «збирання земель російських» і спирається на місцевий колабораціонізм та підтримку російської п'ятої колони» [12].

На нашу думку, дефініцію рашизму слід визначати як різновид тоталітарної політичної ідеології, що стала політичною доктриною владного режиму РФ кін. ХХ – поч. ХХІ ст., що базується на порушенні принципів міжнародного права, спрямованої на порушення суверенітету та територіальної цілісності незалежних держав шляхом окупації та анексії їхніх територій, вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності, в основу якої покладено пропагування ненависті до західних демократій, культ національного лідера, унікальність та велич російської нації.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що в умовах російської агресії проти України для формування громадянської позиції та національної ідеології недостатньо проведення політики декомунізації та дерадянської. Тому в національному законодавстві має бути закріплено термін «рашизм» та заборона рашистської ідеології, яка призвела до катастрофічних наслідків.

Рашизм – це різновид тоталітарної політичної ідеології, що базується на порушенні принципів міжнародного права, спрямованої на порушення суверенітету та територіальної цілісності незалежних держав шляхом окупації та анексії їхніх територій, вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності, в основу якої покладено пропагування ненависті до західних демократій, культ національного лідера, унікальність та велич російської нації.

Список використаних джерел

1. Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики / авт. колектив: М. І. Михальченко (керівник) та ін. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. 440 с.
2. Зеленський В. Сьогодні у нас з вами одна партія і ця партія – Україна. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. 03 травня 2022 р. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/222469.html> (дата звернення: 12.05.2022).
3. Бабка В. Л. Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні: дис. ... канд. політ. наук / В. Л. Бабка. Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2016. 249 с.
4. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 12.05.2022).
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»: Рішення Конституційного Суду України від 16.07.2019 № 9-р/2019 (справа № 1-24/2018(1919/17)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-19#Text> (дата звернення: 12.05.2022).

6. Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. Київ: «МП Леся», 2018. 435 с.
7. Пояснювальна записка до проекту Закону про дерадіанізацію законодавства України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70276 (дата звернення: 12.05.2022).
8. Пархоменко Н. М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. 254 с.
9. Луцький А. І. Правова ідеологія в системі правової свідомості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. № 8. С.25–27.
10. Костенко О. Чи зможуть українці «мовою аргументів» достукатися до росіян? URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/chomu-mi-stali-vorogami> (дата звернення: 12.05.2022).
11. Шестопалова Л. М. Лексико-семантичні інновації в юриспруденції. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.). / ред. кол.: Черней В. В., Гусарев С. Д., Чернявський С. С. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 36–39. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/9175/1/%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%90%20%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%90_p039-042.pdf (дата звернення: 12.05.2022).
12. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» щодо засудження та заборони рашизму в Україні. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1285520> (дата звернення: 12.05.2022).

References

1. Transformatsiia politychnykh instytutiv Ukrainy: problemy teorii i praktyky / Avt. kolektyv: M. I. Mykhalchenko (kerivnyk) ta in. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2016. 440 s.
2. Zelenskyi V. Sohodni u nas z vamy odna partiia i tsia partiia – Ukraina. Pres-sluzhba Aparatu Verkhovnoi Rady Ukrainy. 03 travnia 2022 r. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/222469.html> (data zvernennia: 12.05.2022).
3. Babka V. L. Istorychna pamiat yak faktor politychnoho vplyvu v nezalezhnii Ukraini: dys. ... kand. polit. nauk / V. L. Babka. Nizhyn: NDU im. Mykoly Hoholia, 2016. 249 s.
4. Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystskoho) totalitarnoho rezhymiv ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky: Zakon Ukrainy vid 09.04.2015 r. № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (data zvernennia: 12.05.2022).
5. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 46 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Zakonu Ukrainy «Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky: Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 16.07.2019 № 9-r/2019 (sprava № 1-24/2018(1919/17)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-19#Text> (data zvernennia: 12.05.2022).
6. Rosiiska ahresiia proty Ukrainy: pravda i vyhadky, prychny i naslidky / P. P. Hai-Nyzhnyk (kerivnyk proektu, uporiad. i nauk. red.); avt. kol.: P. P. Hai-Nyzhnyk, I. I. Krasnodemska, Yu. S. Fihurnyi, O. A. Chyrkov, L. V. Chuprii. Kyiv: «MP Lesia», 2018. 435 с.
7. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu pro deradianizatsiiu zakonodavstva Ukrainy. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70276 (data zvernennia: 12.05.2022).
8. Parkhomenko N. M. Rozvytok zakonodavstva Ukrainy v konteksti konstytutsionalizatsii, yevrointehratsii ta zabezpechennia prav liudyny: monohrafiia. Kyiv : Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2016. 254 s.
9. Lutskiyi A. I. Pravova ideolohiia v systemi pravovoi svidomosti. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Seriia: Yurysprudentsiia. 2014. № 8. S. 25–27.
10. Kostenko O. Chy zmozhut ukraintsi «movoii arhumentiv» dostukatysia do rosiian? URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/chomu-mi-stali-vorogami> (data zvernennia: 12.05.2022).
11. Shestopalova L. M. Leksyko-semantychni innovatsii v yurysprudentsii. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektivy*: materialy KhI Vseukr. nauk.-prak. konf. (Kyiv, 27 lystop. 2015 r.). / red. kol.: Cherniei V. V., Husariev S. D., Cherniavskiy S. S. Kyiv: Nats. akad. vntr. sprav, 2015. S. 36–39. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/9175/1/%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%90%20%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%90_p039-042.pdf

D%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%90%20%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%90_p039-042.pdf (data zvernennia: 12.05.2022).

12. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystychnoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky» shchodo zasudzhennia ta zaborony rashyzmu v Ukraini. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1285520> (data zvernennia: 12.05.2022).

Ляшенко Р. Д. Ідеологічні орієнтири розвитку законодавства України в умовах правового режиму воєнного стану

Аналіз причин і передумов російського вторгнення дає підстави стверджувати про вагому ідеологічну складову у російсько-українській війні, що свого часу підготувало ґрунт для популяризації ідей расистської ідеології.

У статті проведено аналіз основних напрямів розвитку національного законодавства в умовах російського вторгнення в Україну та його подальше вдосконалення шляхом включення терміна «рашизм». Для формування громадянської позиції та національної ідеології недостатньо проведення політики декомунізації та дерадянзації. Скасовувати дію нормативно-правових актів радянського періоду потрібно було значно раніше. Сьогодні перед парламентом стоїть завдання протистояти новій – расистській ідеології. Тому в національному законодавстві має бути закріплено термін «рашизм» та заборону расистської ідеології.

Ключові слова: ідеологія, законодавство, декомунізація, дерадянзація, рашизм.

Lyashenko R. D. Ideological guidelines for the development of Ukrainian legislation in the legal regime of martial law

Analysis of the causes and preconditions of the russian invasion allows us to assert the important ideological component in the russian-ukrainian war, which once prepared the ground for the popularization of the ideas of racist ideology.

Russia's aggressive policy and active military invasion of Ukraine on February 24, 2022 led to a change in the worldview of Ukrainian society, which was reflected in the legislative activity of Parliament. After all, it is clear that only Ukrainian studies knowledge and self-knowledge of one's identity will create conditions for building an independent state and forming a political nation.

The article analyzes the main directions of development of national legislation in the context of the russian invasion of Ukraine and its further improvement by recognizing the term "rashism".

The adoption of the Law of Ukraine "On De-Sovietization of the Legislation of Ukraine" during the martial law in Ukraine is most likely to satisfy the demand of civil society for the need for a final break with the Soviet past. Analysis of the content of the Law shows that its adoption is aimed at systematizing domestic legislation, bringing it in line with European standards and the need for codification in the light of modern realities.

In the conditions of russian aggression, when a significant part of russian society is set on the total destruction of the bearers of Ukrainian identity, the Ukrainian Parliament faces the task of resisting the new - rashism ideology. Currently, the Verkhovna Rada Committee on Humanitarian and Information Policy calls on civil society to promote and recognize the term "rashism" at the national and international levels. Therefore, the term "rashism" and the prohibition of rashism ideology, which has led to catastrophic consequences, must be enshrined in national law.

Rashism is a form of totalitarian political ideology based on the violation of the principles of international law aimed at violating the sovereignty and territorial integrity of independent states by occupying and annexing their territories, committing war crimes and crimes against humanity based on the promotion of hatred, the cult of the national leader, the uniqueness and greatness of the russian nation.

Key words: ideology, legislation, decommunization, de-Sovietization, rashism.

DOI: 10.33663/2524-017X-2022-13-41